

РАЗДЕЛ 10. ДИАЛОГ КУЛЬТУР В ЯЗЫКОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

УДК 81'28'(038):39=111.214

Проникнення індійської культури в індійський варіант англійської мови

Битко Н. С.

Київський інститут перекладачів при НАНУ, м. Київ, Україна

*Унікальність англійської мови як комунікативної системи зумовила інтерес до неї з боку різноманітних філологічних течій та шкіл, зокрема лексикографії, яка відображує не тільки лінгвістичні, але й історичні та культурологічні аспекти перетворення англійської мови на глобальну мову спілкування. Статтю присвячено аналізу одного з перших словників індійського варіанту англійської мови, відомого під назвою *Hobson-Jobson*, з точки зору відображення в ньому результатів сприйняття та засвоєння британським етносом особливостей індійської культури.*

Ключові слова: *варіанти англійської мови, глобальна англійська, сприйняття і засвоєння культурних феноменів, лексикографічна практика.*

Сучасна англійська мова являє собою унікальне лінгвістичне явище: будучи єдиною комунікативною системою, вона на практиці реалізується у вигляді різних форм існування, від територіальних діалектів до поліцентричної мовної сутності, від соціальних діалектів до мови глобальної комунікації, а також англоосновних піджинів і креольських мов.

Варіативність англійської мови викликає інтерес дослідників різних напрямів, які створили фундаментальну теорію національно негомогенної мови, в рамках якої комплексний опис отримали окремі варіанти [1; 3; 4; 9], а система в цілому – теоретичне осмислення [6; 7; 8; 17] і є *актуальною* проблемою для дослідження.

На початковому етапі формування цієї парадигми дослідники займалися переважно національними варіантами. У міру розширення обсягу функцій, виконуваних нерідними варіантами, і розвитку національних лінгвістичних шкіл у країнах їх поширення, ці форми існування англійської мови привертають дедалі більш пильну увагу дослідників [5].

На сучасному етапі особливо активно вивчаються соціолінгвістичні аспекти [10; 28], широко і гаряче обговорюються питання мовної політики [15; 19; 24] й освіти [12; 13; 23].

Цілком закономірно, що особливості англійської мови на різних територіях її поширення стають об'єктом лексикографічного опису, внаслідок чого сучасна англійська лексикографія розвивається в мегасистему, динаміка якої характеризується двома основними тенденціями – тенденцією до генералізації і тенденцією до спеціалізації [6]. Генералізація проявляється у спробах охоплення максимальної кількості варіантів, наприклад, у словниках серії *Random House*. Спеціалізація знаходить свій вияв у всіх аспектах лексикографічної роботи – від вибору об'єкта опису до структу-

ри та змісту словникової статті. Ті самі тенденції простежуються в лексикографіях, створених на матеріалі окремих варіантів, переважно національних.

Однак вторинні варіанти англійської мови (outer circle varieties в термінах Брэджа Качру [16], незважаючи на те, що лексикографи звернули увагу на їхні особливості вже в ХІХ столітті, ще чекають комплексного лексикографічного опису. Характерною ж особливістю вже створених словників, за спостереженнями В. І. Скібіної [22], є “focus on the vocabulary distinguishing local usage”, а також “availability of information on the history of the country under consideration, language situation, language history and language description”, що робить ці словники не тільки лінгвістичними, а й історичними та культурологічними довідниками.

Метою цієї статті є аналіз одного з найбільш ранніх словників, що репрезентують особливості вживання англійської мови в Індії, *A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive* [29], виданого в 1886 року і більше відомого під назвою *Hobson-Jobson*, з точки зору відображення процесів проникнення в англійській узус індійської культури.

Методика дослідження полягає в аналізі семантики лексичних одиниць – запозичень, які знаходилися в активному узусі англомовного співтовариства в Індії наприкінці ХІХ століття, в кореляції процесу проникнення іномовних елементів в англійську мову з процесами формування індійської англійської мови, а також з особливостями лексикографічної практики.

Відповідно, семантичному аналізу лексики передують коротка характеристика історії англійської мови в Індії та зародження індійського варіанта англійської мови і загальна характеристика словника *Hobson-Jobson*.

Процес поширення англійської мови на території індійського субконтиненту починається з 1617 року, з моменту отримання Британською Ост-Індською компанією права торгувати з Індією.

Через усього два століття мова торговців перетворилася в уявленні окремих груп корінного населення на мову науки і технології, вивчення якої могло відкрити таємниці європейського Просвітництва, цілий інтелектуальний світ. Британці підтримували ідею про перевагу англійської мови, що стало основою поступового формування індійського варіанту англійської мови, поширеної не лише серед представників англосаксонського етносу, а й серед споконвічного населення Індостану [11, с. 256–257].

Поступово виник так званий ‘Butler English’, що має загальні лінгвістичні риси з англійською мовою на кордонах Америки, піджинами в Америці та на Карибських островах. Ще одним різновидом англійської мови на території Індії став ‘Babu English’ (мова клерків та інших нотаріальних працівників). Формувався й Indian English – «класичний» варіант англійської мови в Індії, мова освічених верств індійського населення [див. 20, с. 14], і, врешті-решт, Hinglish – змішення хінді й англійської мов.

Починаючи з моменту встановлення імперського правління, необхідність успішного адміністрування визначила появу глосаріїв і лексиконів, що відображають лексичні нововведення в англійську мову з локальних мов, наприклад *A Glossary of Judicial and Revenue Terms and of Useful Words Occurring in Official Documents Relating to the Administration of the Government of British India* [27], складений і опублікований Горасом Гайманом Вилсоном у 1855 році; *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms used in English, and of such English or other Non-Indian Terms as have obtained special meanings in India* [25], виданий 1885 року, автором якого є Джордж Клиффорд Витворт.

Першим повним словником англо-індійських слів стала робота Генрі Юла і А.К. Бернелла *A Glossary of Colloquial Anglo-Indian Words and Phrases, and of Kindred*

Terms, Etymological, Historical, Geographical and Discursive, видана 1886 року і відома під назвою *Hobson-Jobson*.

Словник, створений не лексикографами (полковником інженерної служби у відставці Генрі Юлом і вченим, чий інтереси перебували в галузі вивчення санскриту, державним службовцем Артуром Коком Бернеллом), хоча і під впливом підготовлюваного в той час *A New English Dictionary on Historical Principles* Джеймса Мюррея, отримав широке визнання і високу оцінку британських і американських учених, що привело до перевидання словника в 1903 році.

Перше видання було підготовлено до публікації Генрі Юлом, оскільки Артур Бернелл помер за чотири роки до виходу словника у світ. Проте Генріх Юл високо поцінував внесок у спільну працю Артура Бернелла, який під час роботи над словником перебував на службі в південній і західній Індії і мав доступ до багатьох джерел фактичного ілюстративного матеріалу.

Підсумком їх роботи став словник, який відзначався в рецензіях як ретельністю укладання, так і інтересом, що виникає у процесі його читання [18, с. 112].

Єдине зауваження критиків стосувалося помітної назви словника *Hobson-Jobson*, яка являє собою видозмінений британськими солдатами вигук прихильників ісламу “Ya Hasan! Ya Hosain!”, що лунав під час скорботних процесій у перший місяць місячного року за магометанським календарем Мухаррем. Утім, реакція публіки на зміст словника була настільки позитивною, що сама назва стала невдовзі використовуватися як термін, що означає адаптацію іноземного слова до фонетичної системи запозичень.

Сам словник містить понад дві тисячі словникових статей; більшість лексичних одиниць, представлених у словнику, мають посилання на літературні джерела й етимологічну характеристику.

Він і замислювався авторами як щось незвичайне, як робота “of distinctive character, in which something has been aimed at differing in form from any work known to us” [18, с. 111], що включає слова не тільки індійського походження, а й португальського і дравідського, перського та арабського, китайського та малайського, слова з мов пушту і малаялам, і відображає лексичні одиниці, які потрапили не тільки в англо-індійську, а й, власне, в англійську мову за час колоніального панування.

Всі слова, представлені в словнику *Hobson-Jobson*, відображають початок тривалого процесу проникнення в англійський узус індійської культури, процесу, який триває і донині.

Для виявлення особливостей первинних етапів цього процесу було розглянуто 96 лексичних одиниць, що складають корпус літери «А». При більш глибокому лексико-тематичному аналізі не враховувались ті елементи, які вже існували в лексичній системі англійської мови на момент початку колонізації (тобто з’явилися в мові до XVII століття). Об’єктом вивчення послужили лише іншомовні лексеми, які проникли безпосередньо в мову британських колоністів в Індії з мов, розповсюджених на прилеглих територіях.

Аналіз 75 іншомовних лексем дав змогу виявити тематичні групи, що репрезентують ті аспекти індійської культури, які виявилися найбільш затребуваними носіями англійської мови, що проживали в Індії.

Найчисленнішу тематичну групу (54% від загальної кількості проаналізованих лексичних одиниць) складають лексеми, що номінують об’єкти матеріального світу.

Цей феномен відзначали й укладачі словника. В передмові до першого видання Бернелл пише: “Considering the long intercourse with India, it is noteworthy that the additions which have thus accrued to the English language are, from the intellectual standpoint, of no intrinsic value. Nearly all the borrowed words refer to material facts, or to

peculiar customs and stages of society, and, though a few of them furnish allusions to the penny-a-liner, they do not represent new ideas.” [29]

Далі, група лексики, що відбиває особливості матеріального світу в Індії, може бути поділена на більш вузькі / специфічні категорії.

Так, у підгрупу «предмети побуту» входять 17 лексичних одиниць, починаючи від речових понять *adati* (“piece-goods exported from Bengal”) і *ajnas* (“goods, merchandise, crops; payment in kind, not in cash”) до цілком конкретних матеріальних об’єктів, наприклад: *alcatif* (“a carpet”) и *almyra* (“ward-robe, chest of drawers”). До цієї групи також входять лексеми *ala-blaze pan*, *aljofar*, *alleja*, *ambaree*, *andor*, *anna*, *ashrafee*, *assegay*, *anicut*, *alpeen*, *agam*, *alcoranas*, *agdaun*.

Друга за чисельністю підгрупа включає в себе дев’ять лексем, пов’язаних з діяльністю людей: *ameer* (“a commander, chief, or lord”), *adigar* (“one possessing authority; title for a rural headman”), *amen* (“an inspector, intendant; native assistants in the duties of land-survey”), *aumildar* (“a factor or manager; a collector of revenue”), *aumil* (“a collector of Revenue; a farmer of the Revenue invested with chief authority”), *akalee* (“a member of a body of zealots among the Sikhs”), *arakan* (“the name which the natives give themselves, a word applied by the early Buddhists to unconverted tribes”), *amah* (“a wet nurse”), *ayah* (“a native lady’s-maid or nurse-maid”).

Окрему підгрупу, що складається з шести лексем, становлять одиниці, які належать до різного роду об’єднань/організацій і номінують також відповідні титули: *adawlut* (“courts; respective titles of the officials”), *alfandica* (“a custom-house and resort for foreign merchants in an oriental port”), *aurung* (“factories for the purchase, on advances, of native piece goods”), *amshom* (“the smallest revenue division”), *aldea* (“a village”), *abcaree* (“the business of distilling or selling (strong) waters”).

Дві лексичні одиниці, запозичені в англійську мову в Індії, іменують водні транспортні засоби: *almadia* і *agun-boat*, одна лексема – *ag-gari* – являє собою локальну назву для потяга.

Дві лексеми *achar* (“acid and salt relishes”) і *arrack* (“sap drawn from the date palm; strong drink, distilled spirit, essence”) становлять підгрупу «продукти і напої».

Поза категоріями залишилися три лексичні одиниці: *andrum* (“the form of hydrocele common in S. India”), *anile* (“an old name for indigo”) і *amuck* (“to run”).

Друга за чисельністю група лексичних запозичень в індійському варіанті англійської мови, що формується, представлена географічними назвами: *Abyssina*, *Achanock*, *Acheen*, *Afghan*, *Akyab*, *Aleppee*, *Alguada*, *Allahabad*, *Amboyna*, *Amoy*, *Anchediva*, *Andaman*, *Angengo*, *Arcot*, *Assam*, *Ava*, *Apollobunder*. Це становить 23% від загальної кількості запозичених елементів в англійську мову в Індії, представлених в літері «А».

Лексико-тематична група «флора» становить 15% від загального числа запозичень і включає в себе 11 лексичних одиниць: *agar-agar*, *ak*, *aloo*, *aloobakhara*, *ambarreh*, *anapas*, *angelywood*, *areca*, *atap*, *arboltriste*, *argemonemexicana*, які є найменуваннями дерев / кущів, овочів, фруктів і горіхів, а також бур’янів і водоростей. При цьому в словникових статтях більшості слів дається не тільки опис самої рослини, а й опис використання цього об’єкта флористичного світу в побуті.

Чотири лексичні одиниці складають лексико-тематичну групу «фауна»: *abada*, *adjutant*, *avadavat*, *anaconda* – 5,4% запозиченої лексики. Перша лексема використовувалася іспанськими і португальськими, а пізніше й англійськими письменниками для іменування носорога; друга і третя лексеми означають назву птахів, поширених на території Індостану. Лексема *anaconda* використовувалася для номінації одного з видів змій, що мешкають у Східній Азії.

Необхідно відзначити досить низький відсоток запозичень у лексико-тематичній групі «флора» та «фауна», незважаючи на той факт, що Індія не тільки відрізняється

великим біорізноманіттям, є батьківщиною багатьох ссавців, птахів, плазунів, земноводних, риб і квіткових рослин, а й характеризується високим рівнем ендемізму.

Найменш численними групами є «духовне життя», представлена єдиним, але таким, що став міжнародним, лексичним елементом *avatar*; і група, що іменує фізико-географічні особливості навколишнього світу, також представлена однією лексевою *abihowa*, яка означає “climate”, що становить загалом 2,6 % запозичень.

Висновок. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, підкреслимо, що для ранніх етапів формування індійського варіанту англійської мови характерним є утилітарне сприйняття й освоєння індійської культури. Цей факт знаходить повноцінне відображення в зароджуваній англомовній лексикографії Індії.

Причини саме такого відображення багатой культури Індії в англійській мові не повністю очевидні і вимагають додаткового культурно-історичного аналізу, можливо, із співставленням лексичної та етимологічних складових запозичених елементів і з залученням матеріалів з галузі мовного контактування.

Список літератури

1. Быховец Н.Н. Лексические особенности английского языка Канады / Н.Н. Быховец. – Киев : Наук. думка, 1988. – 151 с.
2. Зацний Ю.А. Мова і суспільство: збагачення словникового складу сучасної англійської мови / Ю.А. Зацний, Т.О. Пахомова. – Запоріжжя: Запорізький державний університет, 2002. – 243с.
3. Орлов Г. А. Современный английский язык в Австралии / Г. А. Орлов. – М.: Высшая школа, 1978. – 172 с.
4. Попова Л.Г. Лексика английского языка в Канаде / Л.Г. Попова. – М.: Высшая школа, 1978. – 116с.
5. Семенец О.Е. Социальный контекст и языковое развитие. Территориальная и социальная дифференциация английского языка в развивающихся странах / О.Е. Семенец. – Киев: Вища школа. Изд-во при Киев. ун-те, 1985. – 175 с.
6. Скибина В. И. Национально неомогенный язык и лексикографическая практика / В. И. Скибина. – Запорожье: РИП “Видавель”, 1996. – 176 с.
7. Швейцер А.Д. К проблеме социальной дифференциации языка / А.Д. Швейцер // В.Я. – 1982. – № 5. – С. 39–48.
8. Швейцер А.Д. Современная социолингвистика. Теория, проблемы, методы / А.Д. Швейцер. – М.: Либроком, 2012. – 176 с.
9. Backer S. J. The Australian Language / S. J. Backer. – Sydney: Currawong Publishing Co., 1966. – 517p.
10. Bloomaert J. The Sociolinguistics of Globalization / J. Bloomaert. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 214 p.
11. Bragg M. The Adventure of English: 500 ad to 2000. The Biography of a Language / M. Bragg. – London: Hodder & Stoughton, 2003. – 354 p.
12. English J. F. The Global Future of English Studies / J. F. English. – Chichester: Wiley-Blackwell, 2012. – 201p.
13. Globalization in English Studies [Електронний ресурс] / [ed. by M. Georgieva, A. James]. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010. – 243p. – Режим доступа: <http://www.c-s-p.org/flyers/978-1-4438-1992-3-sample.pdf>.
14. Gouws R. H. Principles and Practice of South African Lexicography / R. H. Gouws D. J. Prinloo / Stellenbosch: SUN PReSS, 2005. – 210 p.
15. International Handbook of English Language Teaching / [ed. by J. Cummins, Ch. Davison]. – NY: Springer Science and Business Media, 2007. – 1202 p.

16. Kachru B. Asian Englishes: Beyond the Canon [Электронный ресурс] / Braj B. Kachru. – Hong Kong: Hong Kong University Press, 2005. – 337p. – Режим доступа: http://books.google.com/books?id=ksHUa14iV34C&pg=PA14&source=gbs_selected_pages&cad=3#v=onepage&q&f=false
17. Kachru B. The Alchemy of English: The Spread, Functions and Models of Non-native Englishes / B.Kachru. – Champaign: University of Illinois Press, 1986. – 200 p.
18. Nagle T. “There is much, very much, in the name of a book” or, the Famous Title of Hobson-Jobson and How it Got That Way [Электронный ресурс] / T. Nagle // ‘Cunning passages, contrived corridors’: Unexpected Essays in the History of Lexicography [ed. by M. Adams]. – Monza: Polimetrica, 2010. – P.111–127. – Режим доступа: http://books.google.com.ua/books?id=cq5Gqe2Ur_8C&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
19. Phillipson R. Global English and local language policies / R. Phillipson // Language Problems and Language Planning – 2001. – № 25:1. – P. 1–24.
20. Sailaja P. Indian English / P. Sailaja. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009. – 172 p.
21. Skybina V. Australian Lexicography: A History and Typology / V. I. Skybina // New Trends in Lexicography: Ways of Registrating and Describing Lexis [ed. by O. Karpova, F. Kartashkova]. – Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2010. – 273 p.
22. Skybina V.I. Paradigms of English Lexicography: International Paradigm (Chapter Two) / V.I.Skybina // Multi-disciplinary Lexicography: Traditions and Challenges of the XXIst Century / [ed. by O. Karpova, F. Kartashkova]. Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2013. – P. 11–26.
23. Sociolinguistics and Language teaching / [ed. by S.L. McKay, N.H. Hornberger]. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 485 p.
24. Sontag K. S. The Local Politics of global English / K. S. Sontag. – Oxford: Lexington Books, 2003. – 155 p.
25. Whitworth G. C. An Anglo-Indian Dictionary; A Glossary Of Indian Terms Used in English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India / G. C. Whitworth. – London: K. Paul, Trench, 1885. – Режим доступа: <http://books.google.ca/books?id=hShgAAAAMAAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>
26. Who’s Centric Now? The Present State of Post-Colonial Englishes / [ed. by B. Moore]. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – 320 p.
27. Wilson H.H. A Glossary of Judicial and Revenue Terms and of Useful Words Occurring in Official Documents Relating to the Administration of the Government of British India / H.H. Wilson. – London: William Mavor Watts, 1855. – 728 p. – Режим доступа: <http://books.google.ca/books?id=txgR AAAAcAAJ&printsec=frontcover&dq=A+Glossary+of+Judicial+and+Revenue+Terms+and+of+Useful+Words+Occurring+in+Official+Documents++Relating+to+the+Administration+of+the+Government+of+British+India>
28. Wolf H. World Englishes: A Cognitive Sociolinguistic Approach / H.-G. Wolf, Fr. Polzenhagen. – Berlin: Mouton de Gruyter. – 2009. – 278 p.
29. Yule H. Hobson-Jobson: Being a Glossary of Anglo-Indian Colloquial Words and Phrases and of Kindred Terms Etymological, Historical, Geographical and Discursive [Электронный ресурс] / Yule H., A. C. Burnell // [new ed. by W. Crooke, B.A.]. – London: J. Murray, 1903. – 986 p. – Режим доступа: <http://dsal.uchicago.edu/dictionaries/hobson-jobson>

Бытко Н. С. Проникновение индийской культуры в индийский вариант английского языка // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 1 – С.447-453

*Уникальность английского языка как коммуникативной системы определила интерес к нему со стороны различных филологических школ и направлений, в том числе и лексикографии, отражающей не только лингвистические, но и исторические и культурологические аспекты превращения английского языка в глобальный язык общения. Данная статья посвящена анализу одного из ранних словарей индийского варианта английского языка, известного под названием *Hobson-Jobson*, с точки зрения отражения в нем результатов восприятия и освоения британским этносом особенностей индийской культуры.*

Ключевые слова: варианты английского языка, глобальный английский, восприятие и освоение культурных феноменов, лексикографическая практика.

Bytko N. Indian Culture Infiltration into Indian English // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.447-453

*Being a unique communicative system the English language attracts the attention of various linguistic schools and directions that have developed a fundamental theory of national nonhomogeneous language. The peculiarities of the English language on different territories make the objective of lexicographic description. Specificity of different varieties of Global English is caused by a number of factors among which the perception and processing of cultural phenomena in different regions is one of the most significant. The paper discusses the ways of the incipient Indian English infiltration with the Indian cultural substance and the positive, not puristic, attitude of lexicographers to the innovations. Thus, the article covers the results of the analysis of one the first dictionaries of the Indian English known sub voce *Hobson-Jobson*. The research procedures lie in the analysis of the semantics of lexical units, in the correlation of the processes of foreign elements penetration into the English language with the processes of Indian English formation and the specificity of lexicographic practices.*

Key words: varieties of the English language, Global English, cultural phenomena, lexicographic practice.

Поступила до редакції 18.04. 2013 р.